

ПРАВОВА ОХОРОНА ТЕЛЕФОРМАТУ ЯК ОБ'ЄКТА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

LEGAL PROTECTION OF TV FORMAT AS INTELLECTUAL PROPERTY

Літвіщенко Г.О., аспірантка кафедри права інтелектуальної власності
та корпоративного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

У статті телеформат розглянуто як комплексну категорію, яка поєднує різні результати творчої, інтелектуальної діяльності. Визначено, що у доктринальних дослідженнях, присвячених сутності телеформату, пропонується виділяти дві категорії складових елементів телеформату. Перша категорія – це об'єкт, який не підлягає охороні. До таких об'єктів віднесено ідею. Визначення формату телепрограми виключно як ідеї не дозволить забезпечити його правову охорону. Попри те, що саме ідея виступає основою подальшого розроблення певних об'єктів права інтелектуальної власності, визначаючи їх специфіку та унікальність, виключні права на неї не виникають. З однієї сторони – це суттєво обмежує можливості авторів щодо охорони ідейного задуму, внаслідок чого створюються майже тотожні результати творчої діяльності, свідченням чому є телеформати та чимало телевізійних програм, що на них ґрунтуються, які вирізняються окремими елементами. З іншої сторони – визнання ідеї самостійним об'єктом права інтелектуальної власності призведе до суттєвих обмежень у творчій сфері, що негативно позначиться на створенні нових об'єктів права інтелектуальної власності.

До другої категорії складових елементів телеформатів віднесено об'єкти, які підлягають правовій охороні. До них можуть бути віднесені – сценарій, викладений у письмовій формі, музика, зображення, комерційне найменування, образ ведучих, персонажі тощо.

Враховуючи поширеність телеформатів у сфері телебачення та важливість забезпечення прав їх розробників вважається доцільним закріпити телеформат на законодавчому рівні як самостійний складний об'єкт права інтелектуальної власності, який може об'єднувати результати творчої діяльності різних категорій.

Ключові слова: телеформат, ідея, охорона, авторські права, телевізійна програма, автор.

In the article TV program format is considered as a complex category that combines different results of creative, intellectual activity. It is determined that in doctrinal researches devoted to the essence of TV program format, it is offered to allocate two categories of constituent elements of TV program format. The first category is an object that is not subject to protection. Such objects include the idea. Determining the format of a TV program solely as an idea will not allow to ensure its legal protection. Despite the fact that it is the idea that is the basis for the further development of certain objects of intellectual property law, defining their specificity and uniqueness, exclusive rights to it do not arise. On the one hand, this significantly limits the authors' ability to protect the ideological concept, as a result of which almost identical results of creative activity are created, as evidenced by television formats and many television programs based on them, which differ in individual elements. On the other hand, the recognition of an idea as an independent object of intellectual property law will lead to significant restrictions in the creative field, which will negatively affect the creation of new objects of intellectual property law.

The second category of constituent elements of TV program format includes objects that are subject to legal protection. These may include a written script, music, images, trade names, presenters, characters, and so on. Taking into account the prevalence of TV program format in the field of television and the importance of ensuring the rights of their developers, it is considered advisable to consolidate the TV program format at the legislative level as an independent complex object of intellectual property rights, which can combine the results of creative activities of different categories.

Key words: TV program format, idea, protection, copyright, television program, author.

Одним із найпоширеніших та затребуваних засобів масової інформації є телебачення. Мільйони глядачів з усього світу дізнаються про новини, отримують можливість для культурного, духовного збагачення, набуття нових знань завдяки перегляду різної інформації. Сьогодні телеканали як спеціалізовані, так і широкого програмного спектру намагаються максимально розширити змістовність поширюваної інформації з метою формування постійної аудиторії телеглядачів та постійного її розширення. Розвиток телебачення, діяльність якого нерозривно пов'язана з використанням об'єктів права інтелектуальної власності, обумовив появу нових результатів творчої діяльності, які не отримали належного правового регулювання. Одним з таких об'єктів є телеформат. Незважаючи на те, що на законодавчому рівні телеформат не визначено як об'єкт авторського права, на практиці вже формується судова практика щодо захисту прав та інтересів розробників телеформатів. У зв'язку з чим важливе практичне значення має розкриття сутнісних ознак телеформату як результатів творчої діяльності для визначення умов їх правової охорони, обсягу прав авторів та порядку використання у сфері телебачення, що визначає мету даного дослідження.

Сьогодні на телеканалах можна побачити чимало телепрограм та шоу, які змінюють одна одну, є чимось схожими або транслюються з несуттєвими відмінностями як національними, так і зарубіжними телеканалами. Популярні в різний час в українській телевізійній аудиторії телепро-

грами розроблені на основі зарубіжних телевізійних форматів. Так, на основі форматів зарубіжних телепрограм розроблені, зокрема, відомі вітчизняному глядачу програми різних напрямів: шоу талантів («Master Chief Junior» («Мастер Шеф. Діти»), «The Voice» («Голос», реаліті-шоу («The Biggest Loser» («Зважені та щасливі»), телесеріали «Yo soy Betty, la fea» («Моя улюблена Страшко») і подібні до них. Це свідчить про те, що суспільні відносини з приводу формату об'єктивно існують як на міжнародному (транскордонному), так і на національному рівні.

Щодо окремих телевізійних передач через їх концептуальну схожість виникли спори, які вирішувались в судовому порядку. Серед найбільш відомих справ, рішення по яким започаткували практику захисту телеформатів в Україні, слід відзначити зокрема: спори щодо захисту прав на телешоу «Караоке на майдані», «Ревізор» та «Інспектор Фреймут».

В 2000 р. в Німеччині була заснована міжнародна неурядова організація – Асоціація по визнанню і захисту формату (The Format Recognition and Protection Association; FRAPA), що об'єднала найбільші продюсерські компанії світової телевізійної індустрії. У 2010 р. між FRAPA і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ) було укладено угоду про співпрацю, відповідно до якої ВОІВ надала послуги Центру ВОІВ з арбітражу та посередництва як форуму для вирішення «форматних» суперечок. У діяльності цих організацій, так само як в судовій практиці і в роботах зарубіжних вчених, фор-

мат аудіовізуального твору іменується як «телеформат» (TV-format), «телевізійний формат» (television format) і «формат телепрограми» (television program format) - всі ці три терміни використовуються як синоніми [1].

Як зазначає Шаповал Д. крім міжнародних судових напрацювань, поняття телеформату не знайшло законодавчого закріплення ані в міжнародному праві, ані в національному законодавстві країн. Пов'язано це, в першу чергу, з багатогранністю певних складових елементів телеформату, комбінація та послідовність розміщення (появи, застосування тощо) яких є характерною рисою саме для певного телевізійного продукту, надаючи йому при цьому можливість ідентифікації серед інших подібних об'єктів.

Дійсно, на сьогодні вітчизняне законодавство не дає чіткого визначення поняття «телевізійний формат», а судова практика, що стосується проблем правової охорони телеформатів, поки що не відрізняється особливою різноманітністю. Більше того, Закон України «Про авторське право і суміжні права» навіть не згадує таке поняття [2].

На відсутність визначення поняття «телевізійного формату» звернула увагу Н. Федорова, причому така проблема характерна як для України, так і для інших країн. Тому у юридичній науці ставлення до терміну «телеформат» більш прагматичне. Сам телеформат частіше звужують для зручності вирішення конкретних справ, по суті, прирівнюючи його до ідеї, до структури або концепції, які за Європейськими законами і законами України можуть використовуватися вільно. З цієї причини телеформат, на думку вченої, не розглядається як правовий об'єкт в українському законодавстві [3].

При цьому виділено основні елементи/ознаки телеформату, до яких віднесено: загальна ідея, сюжет, виражений в об'єктивній формі (сценарій); шаблон відтворення певних серій телепрограми, а також інших втілень телепрограм; унікальне ім'я телепрограми, яке може бути зареєстроване як об'єкт авторського права та/або торговельна марка; призначений для багаторазового втілення різноманітними способами [4].

У запропонованому підході до розкриття сутності телеформату виділено його складові, які підлягають правовій охороні як об'єкти права інтелектуальної власності, а також такі результати, які попри творчий характер відповідно до чинного законодавства не підлягають правовій охороні (загальна ідея).

Охороноздатні та неохороноздатні складові телеформатів визначено також у дослідженні А. Силкіної, яка з огляду на відсутність єдиного режиму охорони формату, вважає, що при захисті формату як об'єкта права інтелектуальної власності необхідно розділити об'єкти на групи відповідно до порушеного права. Так, усі елементи телевізійного формату поділяються на охоронювані об'єкти (сценарій, музика, зображення, комерційне найменування, образ ведучих, персонажі тощо) і ті, які не підлягають охороні авторським правом (ідея, бізнес-інформація) [5].

Проблема запозичення ідеї є однією з найбільш гострих у сфері відносин інтелектуальної власності. Попри те, що саме ідея виступає основою подальшого розроблення певних об'єктів права інтелектуальної власності, визначаючи їх специфіку та унікальність, виключні права на неї не виникають. З однієї сторони – це суттєво обмежує можливості авторів щодо охорони ідейного задуму, внаслідок чого створюються майже тотожні результати творчої діяльності, свідченням чому є телеформати та чимало телевізійних програм, що на них ґрунтуються, які вирізняються окремими елементами. З іншої сторони – визнання ідеї самостійним об'єктом права інтелектуальної власності призведе до суттєвих обмежень у творчій сфері, що негативно позначиться на створенні нових об'єктів права інтелектуальної власності.

Як зазначає Ульянова Г.О. ідея – це особливий вид інформації, яка вирізняється творчою складовою, на під-

ставі якої з'являється новий об'єкт, який залежить від об'єктивної форми вираження і без об'єктивізації не зможе отримати правову охорону. При цьому пропонує складовою права на свободу творчості визнати право на інтерпретацію ідеї, сутність якого полягає у визнанні правомірним використання ідеї з метою її творчої переробки, удосконалення форми її вираження, внаслідок чого з'являється новий охороноздатний об'єкт права інтелектуальної власності [6, с.95-96].

В цьому аспекті важливе практичне значення має підхід до визначення сутності телеформату Штефан А., яка зазначає, що формат телевізійної передачі – це значно більше, ніж ідея або концепція, він не просто відповідає на питання, якою ця телепередача може бути. Будь-який твір, зокрема, сценарій телепередачі, також втілює певну концепцію, вміщує якусь ідею, яку автор хоче донести до публіки. Проте ідея ніколи не вміщує в себе твір чи його окремі охоронювані елементи. Первинний задум в процесі створення сценарію та телепередачі може змінюватися, доповнюватися, автор може відмовитися від якихось деталей і віддати перевагу зовсім іншим, тому кожен створений об'єкт є не ідеєю, а конкретним результатом її втілення. Основу телеформату складає не сама по собі концепція, а готовий продукт у вигляді телепередачі. Сукупність об'єктів, що входять до формату, послідовно і детально пояснюють, які дії слід вчинити для виготовлення цієї ж телепередачі для свого внутрішнього ринку. Тому телеформат – це чітка інструкція, яка розкриває технологію виробництва телепередачі, а не просто її ідею [7, с. 50].

Застосовуючи комплексний підхід до захисту телеформату, більшість праволодильців реєструють як торгові знаки назву телевізійного формату. Та на практиці існують певні труднощі захисту назви формату як торгового знака. Придумуючи назву, важливо, щоб вона не було описовим позначенням. Наприклад, у справі *AETN Television Network v Channel Four Television Corporation* суд відмовив у забороні використання назви реаліті шоу *Intervention* у назві іншого реаліті-шоу *Intervention: We're coming to get you*, аргументуючи тим, що «inter-vention» поняття описове. Аналогічно зі словами «танці», «голос», «талант» багатьма іншими, що часто використовуються в назвах шоу. Тому й існує багато різних форматів з однаковими так званими коренями «Танцюють всі», «Танці із зірками», «Танці на льоду». На відміну від шоу *Inter-vention*, творці шоу *American Idol* змогли в Канаді опротестувати реєстрацію торгового знака *Canadian Idol* [8].

Виходячи з аналізу практики, телеформат є частиною телепрограми, а завдяки сукупності різноманітних ознак, що його характеризують, наділяє таку телепрограму унікальними відмінними рисами, що перетворюють її у подальшому на телеформат. Так, останній включає в себе жанр, стиль, драматургічну конструкцію, хронометраж, графіку, музику, тематичні та сюжетні переваги й обмеження (набір різних сюжетів), образ ведучого (якщо такий є) тощо. Телеформат відрізняється від телепрограми, у першу чергу, своїм змістом: зміст окремого випуску будь-якої телепередачі завжди одиничний, оригінальний, а телеформат – універсальний і технологічний, це колективний проект, основу якого становить оригінальна ідея, втілена у вигляді сценарію і подальшого відзнятого за сценарієм «пілотного» випуску [9].

Оскільки авторами телеформату є режисер-постановник, сценарист, а також автор спеціально створеного для формату музичного твору, то власником усього комплексу майнових прав на телевізійний формат (відповідно до договору) є його виробник, яким може бути будь-яка особа, у тому числі юридична, яка взяла на себе ініціативу і відповідальність за виготовлення такого твору, однак лише в межах використання певного телеформату [10].

У Великобританії були спроби врегулювати дане поняття, проте вони так і залишилися на етапі законопроєкту. Передбачалось введення двох визначень «форматна програма» та «форматна пропозиція». Під форматною програмою малась на увазі телепередача, що створювалась для повторення і розпізнавання як серії, що наділена певним рівнем оригінальності. Форматна пропозиція – записаний план для форматної програми. Верховний суд Німеччини у рішенні по справі Sendeformat в 2003 році зазначив, що телеформат – це сукупність характерних ознак телепрограми, які формують шаблон кожної наступної передачі та дають змогу її вирізнити серед інших телепрограм. Як об'єкт права інтелектуальної власності, який включає не лише центральну ідею програми/шоу, але й сукупність різноманітної інформації тлумачив телеформат суд Бразилії в 2004 році у справі щодо формату передачі «Великий Брат» (Big Brother) [11].

Документація, яка втілює формат (виробнича біблія), може включати в себе об'єкти авторських і суміжних прав, промислову власність, ноу-хау, інші результати інтелектуальної діяльності, конфіденційну інформацію тощо. При цьому, цілком очевидно, режим охорони формату не повинен об'єднувати елементи всіх перерахованих інститутів. Однак охороняти формат різними правовими інститутами одночасно згідно зі світовою судовою практикою, потрібно і можливо.

У найзагальнішому вигляді телевізійний формат може бути охарактеризований як унікальна сукупність стійких елементів аудіовізуального твору (телешоу, серіалу тощо), на основі якої можливе створення самостійної серії аудіовізуальних творів в будь-якій точці світу з урахуванням національних (локальних) особливостей конкретного регіону [12].

Відмінності в складі формату результатів дозволяють виділити чотири стадії створення формату:

- 1) поява неохоронюваної ідеї;
- 2) виклад ідеї у вигляді «паперового» формату - твору;
- 3) розробка формату програми шляхом доповнення «паперового» формату іншими результатами інтелектуальної діяльності;
- 4) переробка формату програми до аудіовізуального твору і випуск у світ епізодів.

Незважаючи на поширеність виробництва форматів телевізійних програм і реалізації прав на них єдність правової кваліфікації телеформату відсутня навіть за умови достатнього ступеня єдності в розумінні його призначення (виготовлення локальної версії успішної телепрограми з місцевими ведучими, учасниками, акторами і з урахуванням культурних особливостей конкретного регіону), складу (як охоронювані правом інтелектуальної власності, так і такі, що не охороняються, елементи, наприклад: дизайн декорацій, сценарій, музична тема і технологія виробництва, правила гри, критерії підбору учасників - відповідно) і способу фіксації (у вигляді опису, ескізів, фотографій, відео-, кіно-, телезаписів тощо у виробничій біблії).

Натомість акумулюючи погляди щодо розуміння поняття «телеформат», можна зазначити, що на сьогодні формуються чотири підходи до розуміння формату телевізійної програми:

- 1) як ідеї, яка не підлягає правовій охороні;
- 2) як структури телепрограми;
- 3) як зовнішнього вигляду телепрограми;
- 4) як складного об'єкта права інтелектуальної власності.

Так, прихильники останнього підходу розглядають телевізійний формат як складний об'єкт права інтелектуальної власності, що становить сукупність елементів, комбінація яких є характерною саме для цього об'єкту та вирізняє його серед інших подібних об'єктів. Серед них прийнято виділяти власне об'єкти авторського права (сценарії, декорації), торговельну марку (назву), комерційну таємницю, ноу-хау (інформацію).

При цьому формат телевізійної програми, будучи результатом розумових зусиль творців, виражений ззовні у об'єктивній формі (наприклад, у вигляді сценарію, сінюпсиса, дизайну декорацій, відеозапису епізоду, інших елементів формату), володіє схожістю з рядом охоронюваних результатів інтелектуальної діяльності і сам визначається таким судовою практикою.

Враховуючи поширеність телеформатів у сфері телебачення та важливість забезпечення прав їх розробників вважається доцільним закріпити телеформат на законодавчому рівні як самостійний складний об'єкт права інтелектуальної власності, який може об'єднувати результати творчої діяльності різних категорій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилов Э. «Формат» аудиовизуального произведения и некоторые вопросы права интеллектуальной собственности. СПС «КонсультантПлюс», 2016
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>
3. Федорова Н. В. Суб'єктний склад на телеформат як об'єкт авторського права. *Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. ім. Ю. С. Червоного* (м. Одеса, 18 груд. 2015 р.) / уклад. : І. В. Андронов, М. В. Волкова, Р. Ф. Гонгало ; МОН України ; НУ ОЮА. Одеса : Фенікс, 2015. С. 136-139.
4. Шаповал Д. Телеформат. Українські реалії та закордонний досвід: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA008604
5. Силкіна А. Способи захисту телеформату у праві інтелектуальної власності. *Підприємство, господарство і право* 2021. №3. С. 60-64.
6. Ульянова Г.О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. 2015. 445 с.
7. Штефан А. Формат телепередачі: сутність, зміст, правова охорона. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 1. С. 48-58.
8. Федорова Н. Телеформат як об'єкт правової охорони. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. №4. С.29-34.
9. Федорова Н. Телеформат чи телепрограма? *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 1. С.13-20.
10. Яковець А. В. Телевізійна журналістика: теорія і практика: *підручник*. Київ. Києво-Могилянська академія, 2007. С. 121.
11. Верескун (Крекотень) М. Телеформат: бути чи не бути? 2015. <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:dYCILAQsAylJ:https://www.freelawyer.ua/news/747+&cd=21&hl=ru&ct=clnk&gl=ua;>
12. Ананьева А. Формат аудиовизуального произведения. *ИС. Авторское право и смежные права*. 2017. № 4. С. 15-22.